

בין דור המבול לדור הפלגה

שחיתות מוסרית מול כפירה אידיאולוגית

וַיְהִי כְּלֵהָאָרֶץ שָׁפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֶחָדִים: ... וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנְהָלֶנּוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֵאשׁוּ בְשָׂמִים וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שָׁם פֶּךָ נְפוּץ עַל־פְּנֵי כְּלֵהָאָרֶץ: (בראשית יא א, ד).¹

בראשית רבה פרשה לח סימן ו

"ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים". ר' אלעזר ור' יוחנן. ר' אלעזר אומר: דברים אֶחָדִים² - מעשה דור המבול נתפרש, מעשה דור הפלגה לא נתפרש.³
 "ודברים אחדים"⁴ - שאמרו דברים על שני אחדים: על "ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו ב) ועל "אחד היה אברהם" (יחזקאל לג כד)...⁵

על "ה' אלהינו ה' אחד" אמרו:⁶ לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים. אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו וניתן חרב בידה ותהא נראית כאילו עושה עמו מלחמה ... אמר ר' אלעזר: אי זו קשה? זה שאומר למלך: או אני או אתה בפלטין, או זה שאומר: אני בפלטין ולא אתה! בודאי זו קשה, שאומר למלך אני בפלטין ולא אתה.⁷ כך, דור המבול אמרו: "מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו" (איוב כא טו). דור הפלגה אמרו: לא כל הימנו שיבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים! אלא בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודת כוכבים בראשו ונתן חרב בידה ותהי נראית כאילו עושה עמו מלחמה.⁸ אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהם פליטה! אלא דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל ... לפיכך לא נשתייר מהן פליטה.⁹ אבל אלו על ידי שהיו אוהבים זה את זה, שנאמר: "ויהי כל הארץ שפה אחת" - לפיכך נשתיירה מהן פליטה. רבי אומר: גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם אמר המקום: כביכול אני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם, שנאמר: "חבור עצבים אפרים הנח לו". אבל משנחלקו מה הוא אומר? "חלק לבם עתה יאשמו".¹⁰ הא למדת: גדול השלום ושנואה המחלוקת.¹¹

¹ זה עתה השלמנו את סיפור המבול, יציאת נח ומשפחתו מהתיבה וחידוש יישובו של העולם והנה לנו פרשה נוספת - דור הפלגה. התורה איננה ספר היסטוריה ולא ברור כמה שנים עברו בין שני אירועים אלה. חז"ל במדרש בראשית רבה (לח ב) הסמיכו אותם זה לזה בהפרש של שנתים, אבל אנחנו מבקשים לעסוק בהשוואה הערכית בין שני דורות אלה: דור המבול ודור הפלגה ולא בסדר המאורעות. מה שברור הוא שדור הפלגה בא אחרי דור המבול ושעונשו היה קל יותר: הפצה ובלילת השפה האחידה ולא השמדה וחורבן טוטאליים. האם זה משום שגם חטאו היה קל יותר? מה בכלל היה חטאו של דור הפלגה?

² דברים סתומים ו"סגורים". לפי פשט הפסוקים באמת לא ברור מה בדיוק היה חטאם של דור הפלגה. זאת, בהשוואה עם דור המבול שם הפסוקים אומרים באופן ברור: "כי השחית כל בשר" "כי מלאה הארץ חמס" ועוד.

³ ראה דברינו [גילוי החטא או כיסוי](#) ביום הכיפורים על ההבדל בין עבירות שבין אדם לחבירו שמצווה לפרסם (דור המבול) ועבירות שבין אדם למקום שאין לפרסמם (דור הפלגה).

⁴ כאן מתחילה הדעה השנייה, אך לא ברור של מי: של ר' יוחנן או של ר' אלעזר. יש כאן כנראה שיבוש במקור. בכל אופן ברור שיש כאן שתי דעות: אחת שמעשה דור הפלגה "אחוד" ולא נתפרש והשנייה שדווקא צריך לפרשו כפי שנראה בהמשך.

⁵ על אברהם אמרו: "פְּרָדָה עִקְרָה הוּא אֵינוּ מוֹלִיד". על כך הרחבנו בדברינו [אברהם ודור הפלגה](#).

⁶ ראה הנוסח בבראשית רבה וילנא שאמרו על הקב"ה דברים חדים, אחדים בהשמטת האל"ף.

⁷ נוסח אחר "לא אני ולא אתה". בכל מקרה, דור המבול קובע וגם מבין שזה או הוא או הקב"ה, הוא מודע לכך שההשחיתה המוסרית שלו משמעותה עימות עם הקב"ה שייכול להסתיים גם בהפסד. ואילו דור הפלגה "מגרש" את הקב"ה - אין אלהים בעולם. אין עימות. איזה משניהם קשה יותר? בוודאי דור הפלגה, מי שמגרש לחלוטין את הקב"ה מהעולם. אם כן, מדוע דור המבול נענש בעונש קשה יותר של הרס טוטאלי?

⁸ מעניין שהדרשן לא מוצא פסוק מתאים לתאר את חטא דור הפלגה.

⁹ דינו של דור המבול נחתם על הגזל. ראה רש"י בראשית פרק ו פסוק יג: "כי מלאה הארץ חמס - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל". כפירתם האידיאולוגית הייתה קלה מזו של דור הפלגה, אבל השחתתם החברתית-מוסרית היא שחרצה את דינם. ראה גם בראשית רבתי פרשת וישב עמוד 176 שמביא את דברי רש"י (ואולי רש"י לקח ממנו) בהקשר עם מכירת יוסף: "וכן בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל שנאמר קץ כל בשר וגו' כי מלאה הארץ חמס (ו' י"ג). ואם על חמס מומן נתחייבו מיתה, עאכ"כ לחמוס נפש מאביהם שהיו השבטים חייבים מיתה".

¹⁰ שני הפסוקים לקוחים מהושע. הראשון מפרק ד פסוק יז והשני מפרק י פסוק ב. הפסוקים רחוקים זה מזה, אבל הדרשה מחברתם כאילו היו סמוכים. והושע עצמו נענש על שאמר לשון הרע על עם ישראל (ראה במדבר רבה פרשה ב, פסחים פז ע"א). ראה דברינו [הושע מורה התשובה](#) בשבת תשובה.

¹¹ השווה עם ילקוט שמעוני מלכים א רמז ריג: "שנו רבותינו דורו של אחאב כולם עובדי עבודה זרה היו וע"י שלא היו בהם דילטורין (לשון הרע) היו יוצאים למלחמה ונוצחים ... אבל דורו של דוד [שאלו] ... היו יודעים לדרוש את התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלים לפי שהיה בהם דילטורין". ראה גם אבות דרבי נתן נוסח א סוף פרק יב.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת נח סימן כז

עד היכן חטאו דור המבול? "ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו" (איוב כא יד),¹² אמרו: דעתה של תורה אין לנו מבקשים - "מה שדי כי נעבדנו" (הפסוק הסמוך שם), על מה אנחנו מתפללים לפניו? למה היו דומין אנשי המבול ואנשי דור הפלגה? למלך שהיה לו שני בנים. אחד אומר לו: איני יכול לעמוד בך ולא בטרחותך, והשני אומר לו: או אני או אתה. כך אנשי דור המבול אמרו לאל סור ממנו וכו', דור הפלגה אמרו: או לנו או הוא, שנאמר: "הבה נבנה לנו עיר". אמרו: לא כל הימנו לבור לו את העליונים וליתן לנו את התחתונים, בואו ונחליף וניטול את העליונים, והוא יטול את התחתונים.¹³

רמב"ן בראשית פרק יא פסוק ב

והסתכל כי בכל ענין המבול הזכיר "אלהים", ובכל ענין הפלגה הזכיר השם המיוחד.¹⁴ כי המבול בעבור השחתת הארץ, והפלגה בעבור שקצו בנטיעות, והינם ענושים בשמו הגדול, וזה טעם הירידה, וכן במידת סדום. והמשכיל יבין.¹⁵

מסכת בבא מציעא דף מד עמוד א

משנה: הזהב קונה את הכסף, והכסף אינו קונה את הזהב. ... כל המטלטלים קונין זה את זה.¹⁶ כיצד? משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות - אינו יכול לחזור בו, נתן לו מעות ולא משך הימנו פירות - יכול לחזור בו.¹⁷ אבל אמרו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להיפרע ממי שאינו עומד בדבורו.¹⁸

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת נח סימן יא

"מן הארץ ההוא יצא אשור ויבן את נינוה" (בראשית י יא). לפי שראה אשור שבניו מורדין בהקב"ה ובנו עיר ומגדל בארץ שנער במלכות נמרוד - ולמה נקרא שמו נמרוד, שמרד בהקב"ה - יצא מעצתם והלך לו לארץ אחרת. ולפיכך נתן בו הקב"ה רוח ובינה ובנה: נינוה ורחובות עיר וכלה ורסן. ולפי שברח מהם ולא רצה להיות בעצתם למרוד בהקב"ה, לכך כשחטאו בני נינוה אמר הקב"ה ליונה בן אמתו שילך לשם וינבא עליהם. אמר לו הקב"ה: אביהם יצא מארצו לכבודי, לכך לך בשליחות אל בני עירו. מה שלא מצינו בשאר הנביאים שהלכו לעיירות של אומות העולם, אף על פי שהיו מתנבאים עליהם.¹⁹

שבת שלום מחלקי המים

¹² ראה בדומה איוב כב יז: "האמרים לאל סור ממנו ומהיפועל שדי למו".

¹³ ר' תנחומא הופך את השיטות: דור המבול "מגרש" את הקב"ה מהעולם ואילו דור הפלגה מוכן לעימות ולפיכך, דור המבול נשמד ואילו דור הפלגה רק הופץ בעולם. גם ר' תנחומא מסכים שבעיקרון "גירוש" הקב"ה הוא חמור יותר מהעימות איתו.

¹⁴ הוא שם הוי"ה יר"ד ה"א וא"ו ה"א. למען הדיוק, שם הוי"ה נזכר גם במבול, אבל נכון שבמבול השם הדומיננטי הוא א-להים, בעוד שבפרשת דור הפלגה יש רק שם הוי"ה. ראה פרקי בראשית לרב מרדכי ברויאר על שם א-להים ושם הוי"ה במבול.

¹⁵ לא נתיימר להיות מאותם משכילים שרמב"ן מכוון אליהם בבחינת "סוד ה' ליריאיו", רק נציין שהפסוק שאליו מכוון רמב"ן הוא בראשית יא ה: "וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל וכו'". אלהים הוא כידוע מידת הדין ובה נענשו דור המבול על השחתתם. אלהים-דין כנגד השחתת הארץ. אבל דור הפלגה בנטיעות, כמו כביכול על שם הוי"ה לרדת ולהתפך ממידת הרחמים למידת הדין. ובה חטא דור הפלגה חמור יותר. אולי זכינו להשכיל. אגב, חמש פעמים נזכר "וירד ה'" בתורה: במעמד הר סיני (שמות יט כ), בעליית משה להר עם הלוחות השניים וגילוי סוד יג מידות (שמות לד ה), בפרשת מינוי הזקנים (במדבר יא כה), בפרשת לשון הרע שאמרו מרים ואהרון על משה (במדבר יב ה), וכאן בדור הפלגה. האם נוצר כאן קשר בין הדברים האחדים של דור הפלגה והדברים שדברו אהרון ומרים על משה? האם גם זה הסוד למשכיל של רמב"ן הנ"ל?

¹⁶ דין תורה הוא שמטלטלים נקנים במשיכה, היינו בפעולה של לקיחת או משיכת החפץ. הכסף רק משמש לנתינת התמורה, במעין חוב כספי, אבל לא לעצם פעולת הקניין. לפיכך, משיכת מטילי הזהב מחייבת את נתינת מטבעות הכסף בתמורה, אבל נתינת המטבעות אינה מקנה את מטיל הזהב, ובעיקרון, המוכר יכול לחזור בו. ובדין חליפין של חפצים (מטלטלין בלשון המשנה), משיכת חפץ אחד על צד אחד (בהסכמת הנותן כמובן) יוצרת את הקניין ומקנה לצד השני את החפץ הנגדי.

¹⁷ הפירות הוא כאן החפץ כמו הזהב לעיל.

¹⁸ "מי שפרע" היא אמירה מוסרית חזקה, הגם שאינה מלווה בסנקציה כל שהיא, כמי שאינו עומד בדיבורו, או גם "חסר אמנה", כפי שהגמרא שם מפתחת ודומה גם כמי שאין פיו ולבו שווים. ראה דברינו **תוכו כברו** בפרשת תרומה. ראה בהמשך הגמרא שם בדף מח עמוד ב, מחלוקת אביו ורבא מה בעצם עושים למי שחוזר בו, למי שמוכתם ב"מי שפרע": "איתמר, אביו אמר: אודועי מודעינן ליה, רבא אמר: מילט לייטינן ליה". עפ"י אביו רק מודיעים, אך עפ"י רבא, מקללים! מה שמעניין אותנו הוא שלעניין זה, דור המבול ודור הפלגה כרוכים יחדיו, בלי אבחנה ביניהם. ראה אגב בגמרא שם עמוד אחד קודם, מח ע"א, הכללת דורות-אנשים חטאים נוספים: "רבי שמעון אומר: אף על פי שאמרו טלית קונה דינר זהב, ואין דינר זהב קונה טלית - מכל מקום כך הלכה, אבל אמרו: מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים בים, הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו".

¹⁹ כבר נדרשנו לנושא זה שאשור התפלג מדור הפלגה ולא היה בעצת מגדל בבל, בדברינו **אברהם ודור הפלגה**, ובדברינו **צדיק בדורותיו**, בפרשת נח, ראה דברינו שם. אברהם לא התחיל מאפס. יש לו את שרשי אשור בארץ מוצאו מהעבר האחד, ואת מלכיזדק בארץ מבואו מהעבר השני.